

SZÓZAT

AZ

OLÁHFAJ ÜGYÉBEN

HATVANI IMRE

ÜGYVÉDTŐL.

Egy példánynak ára 12 kr. pp.

PESTEN.

MAGYAR MIHÁL KÖNYVÁRUSNÁL.

1848.

NYOMATOTT BEIMEL JÓZSEFNÉL.

Honfiak!

„Van hazánkban egy népfaj, mellynek hajdan szép történeti pillanatai valának.”

„És a népfaj Bukovinától kezdve le a török szólegig hazánknek egész keleti határát lakja, s lakja némelly székely-székeket kivévén Erdélynek minden megyéjét, székét és kerületét, tehát épen azon vidékeket, mellyek – tekintve ama körülményt, ha az alsó Duna (mi nem épen hihetetlen, sőt nagyon valószínű) fontos események színhelyévé lenne – figyelmünket legnagyobb mértékben megérdemlik.”

„Az oláhság e nép, mellyre a nemzet mind eddig legkevesb figyelmet nem fordított.”

„És jegyezzük jól meg: e nép keleti vallású, pedig tudjuk, milly erős bilincs a keleti keresztyén népeknél a vallás, e varázsszükség, mellynek Oroszország keleten egész befolyását, protectoratusát, sőt birodalmának olly hallatlan gyors terjedését is köszöni.”

Így szólalt fel a Pesti Hírlap hajdanában...

Égnek hála! azóta a dolgok menetele nagyszerűen átalakult ... az emberi míveltebb ész s szelídebb szív napsugarain megtörött az előítéletek borongó fellege,... s a magyar nemzet, önérdékeinek nagylelkű feláldozásával, kivítta az emberjog nemes diadalát; részesítvén hazánk népeit jog, alkotmány és a szabad-

ság magasztas élveiben... szóval mindenben, mi egy honpolgár életöröme, dicsősége és megelégtetéséhez tartozik,... romba döntötte a kasztok óriási falait ∴ s a bilincseket – mellyek annyi milliók boldogságát, az emberiség szent joga ellenére, századokon keresztül lenyűgözve tárták – szélszaggatta, hogy ne legyen e hazában senki sóvár tekintetű s elégedetlen.

Ezen nagyszerű átalakulás malasztait hazánk népei egyaránt ... tehát oláh-polgártársaink is élvezik,... s tagadhatatlan, hogy valamint az ország egyéb lakosainak, úgy oláhaink sorsa is az emberiség jogos állapotába tétetett vissza...s most ... mint velünk egyenlők és testvéreink... a legszebb s legboldogabb jövődőknek nézhetnek *elébe*.

De nem szabad felednünk, mikép hazánkban, a létezett elnyomatási rendszer sokoldalú terhei, egyetlen egy néposztályt sem törpített úgy el, mint épen az oláhokat,... s mi, századokon keresztül, egyik iránt sem viselteténk olly csekély részvétellel, mint e szegény faj iránt,... s tudnunk kell, hogy e népfaj mind erkölcsileg mind anyagilag olly borzasztóan elmecevesedett, miszerént dépravait állásából, különös nemzeti gondoskodás nélkül, nem lesz képes kiemelkedni; s annál inkább nem, mivel minden concessiók mellett is, e nép nem szabadult fel azon nyűgök alól, mellyek iszonyú elalysodásának közvetlen tényezői valának;... e fajon tehát segítnünk kell, hazafi erélylyel s haladék nélkül, e faj a magyar nemzethez örök időközön keresztül hű maradt, s fontos időkbén közösen ontá vérért drága hazánk s alkotmányunkért,... s megérdemli azt....

Megvallom: reményltem sőt hittem, hogy az időszaki honboldogító eszmeforrongások közepette, mellyek nemzet és haza szebb jövődjének szilárdításában heves küzdelemmel folynak le, az oláhnép sorsának enyhítésére is merülend föl egy gondolat, sőt egy

hatalmas polgári szózat, mely részvéte t ébreszten de nép erkölcsi elsüllyedettsége s vérfagyaló nyomora iránt.

Azonban – úgy látszik – a lelkes szózat, mely ez iránt, rövid évek előtt olly lángbetűkkel íratott meg b. Wesselényi Miklós által, kevés honfikebelben verte meg szellemi gyökereit, s a nemzet a szent hazafiúi aggodalmat nem osztá;... az időszaki sajtónak pedig e részbeni felszólalásai ephemer hatásúak lehettek, mivel élénkebb eszmecserét s megvitatóást nem voltak képesek előidézni....

És én azt hiszem: mikép mind a honi irodalom, mind az időszaki sajtó azért foglalkozik olly kevésé az oláhnép viszonyai korszerű taglatatával, mivel nem ismervén az oláh-népcsaládot saját tűzhelye mellett, saját körülményeiben, általa nem találja magát érdekelve, mivel ignoti nulla cupido.

Legfőlebb tehát könyvbeli leírások után ismertetik ezen nép kevés erényei, sok hibáival,... lappangó nemes tulajdonságai, életrevalósága ismeretlenek, mivel a polgári és egyházi visszásszerkezet testet és lelket eltompító bilincseitől lenyűgözve, életrevalóságának bizonyos jelét adni nem képes.... Pedig e nép, mely a világhírű római nemzetnek kétségtelen vére, nem fájulhatott el annyira, hogy belőle minden lehető erkölcsi erő kihamvadott volna .. A természet nem tagadja meg önmagát, és a magas szellem, mely az ő s Róma Marius-át, Coriolan-ját, Brutus-át, Cajus Mutius-át stb jellemzé, jól rendezett polgári és egyházi szerkezet mellett oláh-ivadékaikat is fogná jellemzeni....

S ezért mondom: hogy ha az ország így lelki szemekkel tenne vizsgálódást ezen népcsalád fölött, elvetve magától a százados előítéletek minden rongyait, s ismerné e népet saját tűzhelyénél, és mint bölcshez illik, political számvetést tartana a fölött, minő fontosságra vergődhetik e nép Magyarhon political mérlegében a nemzet javára vagy ellene?... akkor hihetetlen,

hogy összefonott karokkal nézné két millió polgár erkölcsi és anyagi szenvedéseit, s föl nem lelkesülne orvosolni e népen, mellyel egy nagy históriai emlék s százados együttlét köt össze bennünket...

Nékem, Bánságban laktomban, széles alkalom jutott megismerni azon rémítő népnymort, mellyben az oláhság kínlódik s vesztegel, megismerni e népet saját tűzhelyénél hibái és kevés erényeivel (mert – lehet mondani – ezen vidék az oláhság nagy fészke, hol, ide értvén a szomszéd Aradmegyét is, számuk 632,313 lélekre megy) itt lelhető typusza a nyomor, ínség és az erkölcs-vázképének; s e képet, melly nem illik bé e haza szép földére, mellyet olly kevesen ismernek a hazában, felmutatom most előttetek honfitársaim!... él keblemben az erős hit, hogy annak látására, minden igaz honfi szívében megrezdülnek az emberi jobb érzelmek húrjai, s lesznek utánam honfiak, kik a polgári magas kötelesség érzetével, fölkarolandják az oláh-népcsalád ügyét, mellyet mind inkább elhanyagolva ignorálni, a honra nézve káros, sőt veszélyes lehet.... Lássuk tehát a képét eredeti vonásaival:

Az oláhnép anyagi és erkölcsi állapota.

Egyelőre kijelentem: miszerént nem tudok kifejezéseket találni ezen kép elég feltűnő színekkeli festésére!

Első tekintetre azt gondolhatná az ember, hogy tán istennek különös átka üldözi a szegény oláhnépet, mert míg a hon többi polgári, a hosszú tespedés ólomkarjai közzül kibontakozva, az újabb időben szembe-tűnő haladást tőnek az értelmi s anyagi kifejlés boldogító magas célja felé: ők még mindig, egész öntudatlanul, lélek eltompulási állapotban zsibbadnak; és valamint általában emberi, úgy nemzeti tulajdonságaik nehéz álomban szunnyadnak, minden életjelenség – s a nélkül, hogy csak gondolat ébredne bennök fölemel-

kedésre, avagy nyomom sorsuk javítására ... semmi jobbról még sejtelmök sincs, s a jog és igazság érzete iránt merő szolgálai indulattal vannak eltelve.

S úgy látszik: mintha a sors láthatlan keze, az anyanemzet egykori bűneiért – az oláhunokákat akarná megböszülni; hogy mikint Róma anyanemzete délpontján állott dicsősége, hatalma és értelmiségének; úgy ezen római népivadék *non plus* ultrájára érjen megaláztatása, tehetetlensége és tudatlanságának...

Az illy nagy lelki korlátozottságnak természetes következése testi s anyagi nyomor szokott lenni elmaradhatlanul, mert csak szellemi műveltség teremthet magasabb anyagi munkálatot.

A hol pedig testi és lelki nyomor üti fel foszlány sátorát... ott, ha az erkölcsiség napvilága kivész, nem lehet álmélnoknunk; mert az anyagi szegénység, minek fékevesztett vágyait a szellemi erő súlytalanságával nem lehet korlátozni – pusztító vihar, föl nem tartható vízár ... melly gátakat nem ismer ... és szentségtelen kezekkel nem irtózik olly dolgokat cselekedni, mellyeknek eredvénye herostralusi dicsőség, mit a jelen és utókornak átokzápóra fedez. Hiába! még az elemek is kifáradnak pusztításaikban, és lenyugosznak; de a lelki nyomortól zaklatott ember testi vágyak elééréseért küzdő anyagi harczolásai végetlenek az életben, és csak a halál órájában végződnek, s ekkor Örökre s végetlenül.

Meg kell vallani: ezen oláh-népcsalád írlandi szegénységben él, a legdúsabb földterületen (például: a Bánságban, pedig e vidék termő bányája a természet adományainak) épen úgy, mint a mármarososi avagy az erdélyi terméketlen hegyek között;... és majd minden évben ínség látogatja ötet e dús hazában, hol a föld olly bőséggel nyitja meg kiapadhatlan kincsforrásait, hogy megannyi milliók élhetnének boldogul.

És megfoghatlan lehet a vizsgálódó előtt, hogy e

nép olly közönyösséggel viseli az ínség rémítő nyomorait,... miszerint bár tapasztalja, hogy mellette sváb tőszomszédja, kinek felényi földbirtok van kezeiben, vagyonos és szükséget soha nem ismer, ő ösztönt nem kap az iparra s vagyonosodni,... s ha egyetlen máléját beszerezte, melly ünnepi és mindennapi eledele, a mások példáján föl nem melegül ... mint a kőszobor, melly ha a legigézőbb női szemek által vizsgáltatik is, merev, s hideg marad, s mozdulatlanul – melly igéző szemek azúrkéjje pedig egy Jupitert, képes volna az Olympuszról levarázsolni.

És nincs körülmény, nincs fatum, melly e népet okulni megtanítsa, avagy benne cselekvő hajlamot ébreszsen fel, ... s ha bár a sápadt éhség marczone szörnyei Prométheusz ölyvekint elkínzották is: e nép egész vallásos resignatióval marad meg az ínség nyommaszó oldalánál, bízván nyomorú életsorsát az örök végzés elhatározására.

Merészen állítom mind ezeket, mert diplomatische tudom,... sőt magam is sok lélekkerúséggel szemlélttem az u t ó p i a ezen bélyegét az oláhnép hajlamán....

Ki ne emlékeznék vissza az 1846-diki év kiáltó nyomoraira, mellyel majd nem minden megyéje az országnak megérszell?!

A bánági vidéken szinte egész falvak az éhség hydráival küzdöttek meg.... Temesmegye saját éhező népének (kik tisztán csak az oláhok voltak, mert a takarékos sváb nem szűkölködött) szükségei enyhítéséről, részben egyenes adományi fölsegélés részben munkakerítés által kellőképen gondoskodott. És a földesurak nagyobb része patrimonialis kötelességének fényesen megfelelt!... Hanem milly benső fájdalommal értettük az aggodalmas hivatalos jelenlésekből, miszerint az oláhok, készek inkább éhen halni, semhogy henyéségre olly igen hajlandó természetüknél fogva, akár

a Tisza-szabályozásnál valamennyi vállalkozók számára kieszközölt, akár a földes uradalmak egy néhányá által szintúgy munka fejében ajánlott segédelmet elfogadlak volna; hanem a megyét ostromolták szüntelen az ingyen segélyért!

Ezen kép bizonyjal az oláh-népjellem olly depravait állapotját tanúsítja, melly minden erkölcsiséget nélkülözvén, nagyobb szélsőségig terjedhet igazságtalan követeléseiben, mint midőn a római plebs Agrippa vezérlete alatt a szent hegyre eltávozott....

Megjegyezni kérem: mikép a jellemtunyaságnak ezen árnyékai leginkább a bánási, s az evvel szomszéd Arad s Csanádmegyékbeli oláhságot érdeklik leginkább; illen is vannak ugyan egyes kivételek, de olly csekély mértékben, hogy a néptömegében, mint csepp a tengerben, egészen elenyésznek...

Különösen a szomszéd Erdélyben, az oláhság közt uralkodó mély Ínséget, nem annyira e nép dologtalan-sághoz hajlamában, hanem a földesúri önkénytől függő helyzet s mindent meghaladó elnyomatás rendszerében találjuk fel.

Én részemről – mint főnebb érintem – az oláh-nép szegénységét és henyetermészetét, egyenesen és közvetlen, azon szellemi fejletlenség és vastag elbutulásnak tulajdonítom, mellybe e népnek a hosszú és sokoldalú nyomatás súlya alatt esnie kellett.

A melly népnek lelki erején a tudatlanság árnyékfelhője borong – múlhatlanul anyagi nyomora is bizonyos,... s a hol ekét szegénység megvagyon, nincsen ottan már erkölcsi erő, melly daczoljon a vészszel s viharral, a balszerencse ádá napjain... A néptöm égnek, való, illy állapotban is lehetnek gyöngyei, kik a „justum et lenacem propositi virum” féle férfias elvet erősen megőrzik – de ez a néptömegnél nem lehetséges... S innen van, hogy ezen népfaj, melly erkölcsi erejét a hibás polgári és egyházi szerkezet bo-

nyodalmaiban elveszte, maiglan bajnok ősei intő árnyékaitól sem nyerhetett annyi lelkesedést, hogy elaljasult állapotából magát kitudta volna emelni.... s ezért van, hogy e nép, maiglan is nem iszonyodik a legnagyobb vétkek elkövetésétől, millyen a gyilkolás, hamis esküvés s alávaló boszú;... mert ezeket kisebb bűnöknek tekinti az orzásnál, s ezt ismét csekélyebbnek végnélkül sovány böjtje megrontásánál ... mit papja is, sokkal nehezebben bocsát meg, mint ama súlyos bűnök akármeltyikét...

Az erkölcstelenségnek még egy más mótelye uralkodik az oláhság között, melly éltüket rövidíti, erejüket pazarolja s úgy elsatnyítja őket, hogy a hindu páriához hasonlóul néznek ki: ez a feslettség s buja élet.*)

Ezen romlottságot kiválólag a bánásági oláhságban vettem észre....

Itten nincs oláhleány, ki hajadoni díszét el ne hullatta volna, avagy szűzkoszorúját a férfi gerjedelemnek áruba nem bocsátaná... És e gyalázatos életet, minden szemérem nélkül üzik vének és ifjak egyaránt ... így a bujasenyv, melly a feslettségnek természetes betegsége, az élet legvirágzóbb szakában őket szintúgy környékezi, mint a végső emberkorban el nem hagyja; sőt arra is elég példát lehetne fölhozni, hogy az apa 14, 15 éves korában nejesíti fiát, hogy gyöngé menyének virágaiból, ő is egy szálat törhessen le...

*) Bánáságban az oláhok közt, egy tisztességes emberi alakot s erőteljes férfit alig lehet találni; s általán véve olly gyáva emberek, hogy tízben lehet egy emberi erő... Mínd ezt én, nem annyira a pálinka-ivás s kemény böjtnek, mellyek szinte gyengítik a testet, mint a feslettség s bujaéletnek tulajdonítom; ennek következménye az is, hogy az oláhok magtalanok, s a helyett, hogy természeti rendeltetéseknel fogva gymölcsöznenek, naponként fogynak s kevesednek.

Az oláhnép tehát meghazudtolja azokat, kik a feslettséget csupán a civilisatio vétkei közé helyezik!...

Ezen feslett életben, az asszonyok tetszeni vágyván, úgy festik magukat, kivált a hajadonok, hogy megannyi élettelen viaszképek gyanánt tűnnek fel... s nem is kell mondani, miszerint már 25 – 30 éves korukban iszonyú barázdák éktelenítik arczuk vonásait... vénségökben pedig (melly tisztos kort igen ritka ér el) az ember ha rajok tekint, az emlékezet, akaratlanul a boszorkányos idők korszakára ragadja vissza gondolatinkat.

Vannak még sok, tömérdek szívrázó testi s lelki hibái e népnek, babonaság s más egyebek, de azokat részletesen fölemlíteni most nincs feladatomban; . . . még csak azt kell megmondanom, mikép az oláhfaj – legkivált a déli részeken lakó görög nem egyesült óhitűek, úgy az Erdélyhoniak is általánosan muszka eszméktől saturalt emberek, kiknek képzelete gyakran elfordul e hontól, s egy jobblét reményében amott a délkeleti bérceken túl tévedez, hol egy roppant óriás terjeszkedik protectori hatalmával, nemzetiség s vallási nivellatiojával, két nagy világrész között...

Magyarok! ez a kép az, melly tisztán tükrözi az oláhnép dépravait állapotát, s ezen kép hű és való, mellytől visszaborzad az emberkebel, s mellyért bennünket polgári kötelesség-mulasztás terhe nyom; ... e képet illy alakban tovább tűrni nem lehet, ignorálnunk nem szabad. E nép nyelvén soha nem hangzottak davoriák országunk érdeke ellen, e nép nyolcz nehéz századon végig állott apáink oldala mellett, testvéri hűséggel s rendíthetlenül; s most is midőn más háládatlan fajok bűnös merényletekkel támadják meg közérdekeinket, hazánk egységét s nemzetiségünket, egyedül az oláh marad nyugton, békével s követelés nélkül; sőt fontoljuk meg, hogy jelen zivataros körülményeink között, a déli részeken dühöngő rácز vagy

illír-népnemzedék gaz hősei, csupán azért nem fejthetnek ki irányunkban nagyobb erőt, mivel őket a nyugvó oláhelem túlsúlyozza ... és ismerjük el, mikép ha az alduna mentében megkondulna véletlenül a vészharang ellenünk, szintén az oláhnép menthet meg bennünket a nagyobb veszélytől, mivel a többi népiség, melly ott délen lakik, legcsekélyebb mértékét tartja honunk s nemzetiségünk iránti rokonszenvének...

Az oláhnép szegénység és erkölcsi súlyedése tényezői

Vannak, kik azt tartják, mikép az oláhnép természetes butaságánál fogva öröklé a szegénységet, s rosra hajló indulatánál fogva lón erkölcstelen ...

Ezen állítás hamis, és roppant ismeretlenséget árul el...

A néptermészet nem vétkezi le ön magát, legyen az más világrészben más éghajlat alatt; a körülmények s viszonyok hatásának ugyan – mint minden a világon – ki van téve, de eredeti típusa a legveszélyesebb hullámzások között is mindig ugyanaz marad... Lehet-e hát hinni, hogy az oláhnép, mellynek ősei olly fényes szerepet játszottak az ó világ színpadán, s mellynek ősei tündöklő erényekkel és megható bölcseséggel ragyogtak a hajdani európa mívelt népei felett, mellyre az utókor most is szent kegyelettel emlékezik... lehet-e – ismétlem – hinni azt, hogy ezen fényes római nép ivadéka természeténél fogva lenne buta, s rosra hajló indulattal bíró?... Az nem lehet.

Ha a múltba visszsanézünk, és lelki szemekkel megvizsgáljuk a lefolyt történeti események szálait, – mindjárt fölfejlük előttünk azon belpolitical állapot, mellynek uralma hazánkban az oláh-népcsalád anyagi és szellemi eltörpülésére nagy befolyást gyakorolt... Esik ez azon időre, mikor őseink a néposztályokat,

olly minden jog ellenére, századokon végig szolgálásra kárhoztatták; mikor őseink olly kegyetlenek és rövidlátók valának, hogy még saját véreiket sem kimélték meg a szolgálás nyiigző bilincseitől, ... melly állapot későbbben az oláhságon úgy meg súlyosodott, miként az az ország egyetlen egy néposztályán sem... Az oláhnép szegénység és erkölcsi sülyedése tényezőjéül szolgált tehát a hűbéri elnyomatás, mi e nép vállaira hosszú ideig nehézkedett; ámbár megvallom, ezt nem tartom főoknak, mert ezen elnyomatást nem kerülték el nemnemes véreink és más népelemek sem... s mégis látjuk, mikép ezek annyira el nem szegényültek s erkölcsiségöket szüzen megőrizték...

Én léhát az oláhnép szellemi és anyagi hátramaradásának főokát a nevelés rendkívüli elhanyaglásában, papjaik és tanítóik tudatlanságában, és főleg a görög n. e. egyházkormány felszámíthatlan visszaéléseiben keresem és találok fel...

Az oláhnép nevelési állapota.

A mi ugyanis hazánkban a népnevelést általánosan illeti, ez olly lábon áll, mivel koránsem dicsekedhetünk, kivált ha Poroszország e részbeni dicsőségére fordítjuk szemünket, hol nincs gyermek, ki iskolai oktatásban nem részesül....

Azonban a római katolikusok, reformátusok s ágostaiak és zsidók nevelés dolgában nálunk mégis úgy állanak, hogy velök, Poroszhont kivévén, akár melly európai status mellett sem pirulhatunk el; hanem az oláhok elhanyagolt nevelési ügye meghalad mindent, mit e részben a polgárisodott világban ismerünk... s ki lehet mondani bátran, mikép minden keresztény népek közt nyomorult oláhaink nevelése van elhanyagolva legborzasztóbb módon...

Az orosz birodalomban, a porosz-status újság néhány év előtti számítása szerint 80 egyed közül – Fényes pedig stalistikájában azt mondja: mikép csak £00 lélek közül tanul egy... És az orosz nevelési rendszer borzalommal említetik s barbárnak nevezetik a nyugoti civilisait népeknél, nálunk magyaroknál is... Ép ez a mi bajunk, hogy külföldön – még az oroszoknál is meglátjuk a hiányokat, a magunkéit pedig fel sem vesszük, sőt nem is ismerjük... s *nem* tudjuk: hogy oláhpolgártársaink közt (levonván mind a görög egyesült, mind a nem egyesültekből a ráczo-
kat és oroszokat) tán az 500dik az a szerencsés, ki a leghitványabb oktatásban részesül... a többi, állati fejletlenségben nő fel, és valamint általában emberi, úgy polgári rendeltetését, sem az arra való eljuthatás eszközeit nem tudja, nem ismeri... de nem is tudhatja, nem is ismerheti. *)

Vegyük fokmérőül Magyarországon a Bánságot; hol az oláhság a legjobb s legtermékenyebb földet lakja – tehát jobb helyzetben lehetne, mint másutt akárhol, s gyermekeit taníttathatná; e vidéken az oláhság 452,045 lelket számlál, s a mostani nemzedék közül nem találkozik száz egyén, ki a legroszabbul olvasni avagy nevét leírni képes legyen...

Léteznek egyébiránt itten iskolának készített, épületek több helyeken, de sem tanítók, sem tanulók nin-

*) Fényes Elek statistikájában úgy adja elő: hogy a görög n. e. óhitűeknél 48 – a görög egyesülteknél pedig 80 személy közül tanul egy. Ámde ez csak az általános számítás szabálya szerint állhat meg, mert ha a magyar katonai végvidéket kivesszük, hol 446,980 görög n. e. rác s 110,000 oláh, öszvesen tehát közel 600,000 óhitű lakik, s hol az ottani katonai rendszemél fogva az iskolázatus valamivel jobb karban van: polgári Magyarországbán főnebbi észrevételem áll meg ...

csenek s az oláh mégis rendesen fizet tanítóbért... Isten irgalmazz e szegény népnek! s piruljatok ti, kik a helyett, hogy e faj szellemi és testi erejének kifejlesztésére csak valamit gondoltatok volna, félszeg előítélet s gúnyos lenézéssel illettétek őket! ...

Nem szólok semmit a nevelés szükségéről, mert istennek hála! Budán ül a cultus ós közoktatási magyar független minister; csak annyit mondok: hogy népnevelés nélkül nincs biztos polgári lét, s hogy a status jólétét boldogságát csak a nevelés által izmos-tömötté edzett, erős polgári rend virágoztathatja fel teljesen és egész nagyságában; s a nagylelkű magyarnemzetnek a számolásból a 14 s 15dik milliót kárhozatos mulasztás volt eddig kifelejteni...

Oláh papok.

Második főtenyezője az oláhnép erkölcsi süllyedése és szegénységének... papjaik rendkívüli tudatlansága.

Ismeri mindenki e szegény kasztot rongyváz ruhában, minden tudományos ismeret avagy magasabb fogalom nélkül... E kaszt, ön maga sem képes fölemelkedni szellemi vágyakra, avagy az erkölcsiség józan fogalmára – s annál képtelenebb híveit jó példára inteni, s bennök a vallás tisztasága, akár az élet szükségéi iránt valami jót meggyökereztetni;... pedig a nép erkölcsi nevelése a papságtól függ legnagyobb mértékben – ..

Mind ez máskép nem is lehet, mintán a görög n. e- óhitűeknek, a károloviczi érsek 1844diki hongyülésen tett nyilatkozata szerént, sem roszul, sem jól rendezett; sem semmilyen papnöveldek nincsenek.

Nagy része tehát a papoknak az eke mellől, mint megannyi Cincinnatusok hivatnak meg az úr nyájának

őrzésére; már része pedig más tanult (!) egyénekből áll, kikről hogy valami fogalmunk legyen, szintén magának az érseknek a mondott országgyűlési felvilágosítását hozom fel, midőn t. i. mint nagy történeti jelentőséget említi: miként a szerémi érseki és a bácsi püspöki megyében egy növendékpap sem szenteltetik fel, ha legalább ad szelídebb (humaniora) tudományokat el nem végzé, sőt olyanok is találkoznak (halljuk csak) kik philosophiát is végeztek!... a bánsági megyében szinte vannak már, kik tanultak, hanem az aradi, pakráczai és károlyvári papímegyékben, úgy a hegyi kerületekben a szülék gyermekeiket szegénységeknél fogva nem taníttathatják?.. Ezen helyeken tehát olyan papok sincsenek, kik valamit tanultak volna!

Így nem lehet csodálni, mikép ezen ekeszarvától elfogott Cincinnatusféle papok részt vőnek a csapszék-mámmoros élveiben is, s magok is fogyasztják a pálinkát, mellyről azon hitre kellene vezetniök híveiket, miszerént a pálinka olly veszedelmes méreg, melly az embernek testi s lelki erejét tönkre teszi... sőt gyakran gladiatori szerepet is játszanak a korcsmai verekedő élet sorompói között... és nem ritka eset, mikép lopást s más egyéb nagy betudású vétségeket is követnek el híveik czimbora társaságában...

Ezek után kérdem: van-e Magyarországon hitfelekezet, mellynek papjairól ilyeneket lehelne mondani? s mellynek papjai közül annyian lettek volna criminalitas miatt bebörtönözve?... Igaz: emberek lévén, mindén, még a legmíveltebb néposztályok között is történnek rendkívüli egyes esetek; de a mi másutt rendkívüliség – itten rendes állapotnak tekinthető...

Van még az oláh kórállapotnak egy harmadik tényezője, melly nézetem szerint okozója az említett két főoknak is; s ez:

A Görög n. e. egyházkormány.

Ezen egyházkormány működéseiről s antinationális magaviseletéről sokat lehetne szólni, de azok által nem akarok szenvedélyeket költeni; csupán némelyeket érintek meg azon visszaélések közül, mellyek nyommasztó súlya alatt az oláh-népcsaládnak mind erkölcsileg, mind anyagilag elcsenevészedni kellett...

Első visszaélés az, miszerént bár a görög n. e. főpapok évenként gazdag jövedelmeket kapnak, hidegen nézik a nép erkölcsi elsüllyedését, s az alsó papok tudatlanságát, a nélkül, hogy a hazafiúi és keresztényi szent kötelesség magas érzetére emelkedve, némi alapítványokat avagy csak lépést tennének a vallásosság és nevelés emelésére... S noha a karloviczi érsek az 1844-diki hongyülésen megismeri, mikép elemi iskolák, tanító-képezdek s egyházi sajtó felállításáról kellene gondoskodni, és a gyülekezetet s népet nyomó más több szükségeken segíteni: mégis azon főpap, ki a haza igaz fiainak vállalá övéit, ezen dolgok feletti intézkedést az 179⁰/₁: 15dik törvény nyomán működendő országos választvány jogkörébe esőnek nem tartotta; bátor ezen választvány a nekük is édes haza nevében fogott volna működni ... hanem kir. jóváhagyást, népgyűlést és püspöki zsinatot emlegetett. így a görög n. e nép nevelése maiglan elmaradt!

És nékem most is, ismervén e faj separatismusi szellemét, olly előérzetem van: hogy az országos nevelési új rendszer kidolgozásakor a magyarhoni keleti egyház főpapja – szokása szerint a patriarchal jog ereje, a keleti egyház canonjai, kiváltságok és fenálló szabályokra támaszkodva – igénybe veendi: miszerént a népnevelési stb hasonló intézkedés az érsek és püspökök, vagy az érsek és segédjei, vagy végre a papsággal együtt a népjogaihoz tartozik, vagy pedig az 1791: 27dik t. ez. szerint a felségéihez;... azonban él

keblemben az erős hit, hogy a nemzet a magyar földön illy separatismusi igényeket többé nem fog eltűrni, s el nem tűrni elég erős leend...

Második visszaélés, hogy azon közalapítványok, mellyek a magyarhoni keleti egyházpatriarcha felügyelése alatt kezeltetnek, s mellyekhez hasonlókat sem az ágostai, sem reformata, sem a görög e. egyházakérték-nagyságra nézt nem képesek felmutatni; mai' napig a nemzet és haza előtt mysticus homályban tartatnak – és úti figura docet rendeltetésökre, a népnevelés szent ügye emelésére nem fordíttatnak...

Ezen alapítványok közül figyelemre méltóbb az úgy nevezett „nemzeti fundus” más szóval: elidegenithellen pénzalap. Erről csak annyit lehet bizonyosan tadni: hogy a pénztár ötödik kulcsa az érsek akarám mondani titoknokának kezeiben van, s hogy e pénzalaphból kellő célra eddig egy fillér sem fordíttatott; állodalmáról, kezeléséről és hová fordításáról mit sem tudunk. Adott ugyan e részben valami felvilágosítást – az idézett hongyülésen – a karloviczi érsek, de abból nem okultunk; s előttünk maiglan megfejthetlen az a nemzeti fundus...

A hírharang azt kongja: hogy ezen nemzeti fundus már sok milliókra rug – legalább tömérdekre kellene rúgnia, hogy annak sok rácz földesúr adósa, s több rácz család ép e fundus által lön boldog s gazdaggá ... és hogy ezen elidegeníthetlen nemzeti fundusból egy megboldogult metropolita egy milliócskát kivett volna, s hogy oláh abból a világért sem kaphat kölcsön stb.

A hír adata ez: én nem kezeskedem ezen hirbeszéd valóságáról, annál inkább, mert az illy vádakát nem tudom összeegyeztetni a felhítt érseki felvilágosítás azon részével, mit ő a kezelésre nézve elmondott; azonban noha igaz, mikép a hír sok hazudságot, de való az is, hogy sok igazságot gyakran mond s beszél,...

és in ultima analysi van valami igazság azon magyar közmondában: „nem zörög a haraszt, ha nem fújja a szél.”

Ezeket csak azért említém meg: hogy így állván a dolgok, saját becsületének érdekében fogna tenni az illető pénzalapokat kezelő előjáróság, ha ezen pénztárak állapotját, status quo-ját, kezelését és számadásait hírlapok útján is a közönséggel megismertetné; mert noha áll az: mikép „conscia mens recti fama mendacia ridet”... de ez inkább csak privat esetben alkalmazható, közdolgok kezelésénél azonban nem elég a megnyugtató öntudat, de mások öntudatait is meg kell nyugtatni, mert salus publicae rei suprema lex esto és mert titkolódzást csak a bűn keres.

Harmadik visszaélés az, hogy noha az érdekelt nemzeti funduson kívül még egy növendékpapi pénzalap is van Karloviczán; mégis papnöveldek nincsenek, a karloviczi papnöveldefélét kivévn, s papokul nem csak a tudományokban nem jártasok választatnak, hanem nagyobb részint olyanok, kik a rendnek, fenytéknek és a lelki pásztori tisztség szeretetének nem bevallott és nem megpróbált apostolai... Megígérte ugyan az érsek az 1844diki hongyülésnek, hogy püspöktársai segedelmével három esztendő alatt papnöveldekházat – mivel nem bírnak – fog építeni; azonban a három év szépen leforgott egymás után és a kötelességszerű ígéret, írott malaszt lön... A görög n. e. főpapoknak pedig az ígéretet be kellett volna váltani, s annál inkább, mivel jövedelmök ép azon országgyűlés óta – melly az előtt váltóban adatott – az illető megyék határozatánál fogva ezüstre emeltetett

A negyedik visszaélés a legbotrányosabb, miszerént t. i. a papszentelés és parochiabeli változás a püspökök nevezetes jövedelemágává fajult el... Egyetlen pap sem szenteltetik fel – sem jobb parochiába által nem tétetik, ha pénzét, tehenét s borját elébb püspö-

kének nem adja; s nem ritka eset, hogy egy ilyen alkalommal négy – tízezer forintot is zsarol a lelketlen püspök... Természetes aztán, hogy az illy módon kifosztott papok meg különféle utakon híveiket zsarolják ki, s ezért van az: hogy a szegény oláhnak sokszor egy temetése egész vagyonába kerül stb.

Ötödik visszaélés, hogy oláhok becsületes parochiát soha nem nyerne, s közülök három négy zsu-foltatik össze egy szegény faluban;... így a jövedelem, miből egy pap tisztességesen élhetne családostul együtt, a sok közt feloszlik, és egy sem élhet meg hivatalából. Nem így a ráczpapok, kik pedig ugyanazon vallás-felekezet szolgálói; övök a legjobb parochia mindenütt – az esperességek, archimandrite és püspöki s érseki méltóságokig ... s gúnyosan nézik le oláh-pap-társaikat, midőn ők selyem bélésű finom posztó reve-rendában, ezek tiszta rongyban járnak, midőn ők hinton, ezek pedig csak az apostolok lábán mennek...

Hatodik visszaélés. Noha a görög n. e. oláh- a ráczelemet több száz ezerrel múlja felül: az egyházi Congressusra csak 25 oláh, ráczokból pedig 75 tag választatik követekül... E mellett a karloviczi érsek és metropolita, úgy ennek hét suffragan eu sa i u. m 1. a temesvári, E. verseczi, 3. aradi, 4. újvidéki, 5. pakrácz, 6. károlyvárosi, 7. óbudai püspökök rendszeren ráczok kebeléből választatnak; s jelenleg csupán az aradi püspök oláh, ki méltóságát nagy ráczveszedés után nyerheté meg... A szerzetesek rende, honnan kelnek ki a püspökök, szintén ráczelemből áll, valamint az esperesek és minden más előkelő papok is csak ráczok lehettek, s oláhtestvéreink mindenünne kiszorítottának.

Hetedik visszaélés; hogy iskolákban tiszta oláh-helyeken is a tanulók rácznyelven – mellyel ők nem értenek – taníttatnak, s az oláhok az istentiszteletet is szintén ráczul kötelesek teljesíteni...

Nyolczadik visszaélés, mikép az oláhok közül, kik papokul avagy tanítókul alkalmaztatnak, elébb oláh neveiket rendesen ráczosítani köteleztettek; így Murguból lett Murgulovics, Munlyánból Muntyánovics, Balázból lelt Blázsovics stb ... s azok, kik tökéletes naturalisait ráczokká levének, némi kedvezményekben is részeltettek... És e gyalázatos ráczosodás – melyet az egyházkormány fontos figyelmével kísért mindenkor – a fényes származású római népivadék közt úgy elterjedt, hogy azon oláhok, kik vagy meggazdagodtak vagy a nép közül más módon kiemelkedtek, született ráczoknak vallják magukat, s elpirulnak ha oláhapaikra emlékezteti az ember őket!...

A kilenczedik visszaélés haza elleni bűn; ez abból áll: hogy a keleti vallás leple alatt az oláhnép szívében a magyar iránt gyűlölség magva hintetett el s e nép szüntelen muszka eszmékkal saturáltatik, s idegen vágyakra és separatismusi igényekre ébresztetik gátolatlanul papjai által...

Az ember elborzad, s megdöbben a honfikebel, ha tapasztalja: miként e nép – kivált bánságban – olly szent pietással emlegeti az orosz czár leghatalmasabb személyét, s meghálálhatlan protecforatusát; mellynek irgalmából a sanyargatott római oláhnemzedék előtt is – hite szerént – megnyilandnak egykor az orosz-eldorádó fényes kapui, s miként mondja a magyart rozabbnak még a kálvinistánál is, (mert a kálvinista felöl a rozaság legferdebb fogalmával bir) kit szenvedélyes indulatában mindig csak a muszkával fenyeget, és miként lehet e népet mindentől – saját boldogsága eszközlésétől is eltántorítani, ha hitvány bujtozatok avval ijesztik meg: miszerént az által magyarokká lőnek!.. Adalokkai e részben más alkalommal fogok szolgálni.

Vannak még a görög n. e. egyházkormányban számtalan visszaélések – többek a tenger fővényénél,

mellyek az oláhnép kifejlési ügyét alapjában gátolák meg; de azt hiszem, hogy a felsorolt adatokat, mindenki kellőleg combinálván, elegendőnek fogja találni főnebbi állilásom igazolásául; miszerént t. i. az oláhnép szellemi és anyagi elmaradását, s tesli és lelki eltörpülését a nevelés rendkívüli elhanyaglásának, papjaik tudatlanságának és főleg – melly e keltőnek is szülő anyja – a görög n. e. egyházkormány lelketlen visszaéléseinek lehet és kell közvetlenül tulajdonítani.

Oláh-reformok.

Ismervén az eddig előadottakból az oláhság szív-rázó sorsát és azon tényezőket is, mellyek e népet olly borzasztó dépravait állapotba sülyeszlek; kísértsük meg most röviden azon reformokat, mellyek által enép jobb természetet öltend magára, s elhanyagolt kifejlési ügye, Magyarhon érdekeinek megfelelőleg, biztosítva leend.

Kiindulva tehát azon örök igazságú elvből; „megszüntetvén az ok, meg kell szűnni a következésnek is” az oláhfaj átalakítására reform-nézeteimet következő pontokban foglalom röviden:

1. A nemzeti ministerium jelenleg az oláhnépre különös gondoskodással legyen, mind azért: mert hazánk népei közt e faj dépravait állapota miatt legtöbb gondot igényel; mind pedig azért, mert e nép az ország déli részein áradozó vészelemnek, territoriális viszonyainknál fogva is, fentartó védpartul szolgál.

2. Késedelem nélkül az oláhság a rácz hyerarchia alól felszabadíttassék,illetőleg tőle tökéletesen elválaszlassék; s e nép részére naturalisait magyar-oláh-férfiakból nyomban külön érsek és püspökök rendeltessenek.

3. A következő karloviczi egyházi Congressusra az oláhok ne menjenek, hanem a ministerium az olá-

hokat Pestre hívja öszve a reform iránti szükséges tanácskozás végeit.

4. A cultus és közoktatási minister tárczájához az oláhok részére külön osztály rendeztessék; osztályfőnökül pedig Pap Zsigmond – ki nem csak képességet, hanem az oláhnép bizodalmát is bírja – neveztessék ki.

5. Bánságban, hol egy tömegben majd félmillió oláh lakik, de a hol az oláhokat a rácz hyerarchia nivellatiójától féltetni lehet, szintén egy nevelési osztály Murgu Etel főnöksége alatt alkottassék.

6. Az óhitűek közalapítványait a ministerium rögtön vizsgálja meg; a pénztárak állodalmáról, status quo-járól, kezelése és hovafoordításáról szigorú számadást vegyen, s a vagyon, a görög n. e óhitű nép számához képest, osztassék fel aránylag a rácz és oláhfaj között.

7. A szerzetesek rende szüntettessék meg, s a javak szint azon módon osztassanak el.

8. E vagyon mindjárt fordítottassék az oláhnép kifejlesztésére; papnöveldek, tanító-képezdek és más egyéb nevelési intézetek alapítására.

9. A papszentelésért épen semmi vagy illő díj határozottassék.

10. Minden község magának papot választhasson, s a püspök e részbeni kinevezési joga szüntettessék meg.

11. Az oláh-ekklézsiákból a ráczapok, mihelyt rácz-parochia ürül meg, ide tétessék által, s méltó helyét az oláh foglalja el.

12. A papok ne zsúfoltassanak öszve egy faluba többen, hanem a legnagyobb helyen is egy pap legyen.

13. Az oláhhiskolákból és templomokból a ráczenyelv korbácsoltassék ki.

14. A ráczosodás és muszka eszmék iránt a nép felvilágosítottassék.